

GYÖRY TIBOR (1869–1938): AZ ORVOSTUDOMÁNYI KAR A SZABADSÁGHARC LEVERÉSE UTÁN¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

Szomorú, csüggesztő évek szakadtak nemzetünkre, az egyetemre is. Az ország kormányzata br. Geringerre, mint Magyarország császári polgári főbiztosára bízott, aki „ideiglenes” egyetemi tanácsot nevezett ki, élén mint rektorral Virozsil Antallal, akit nyugdíjas állapotából szólítottak vissza s aki 1860. március 31-ig maradt az egyetem kinevezett rektora. Az erre vonatkozó rendelkezést augusztus 20-án küldte meg Geringer Virozsilnak, meghagyván neki, hogy az előbbi egyetemi magistratust hívja össze, mely átadni köteles teljes hivatali hatalmát az ideiglenes egyetemi senatusnak, mint az állami intézményt képző egyetem egyedüli törvényes hivatali szervének, melynek az egyetemen mindenki engedelmeskedni tartozik. E rendelkezésnek Virozsil augusztus 25-én eleget téve, azt jelentette, hogy a régi magistratus összes tagjai s az attól függetlenül működő kari igazgatók is minden vonakodás nélkül tudomásul vették a rendelkezést. Csupán az orvosi kar volt igazgatója, Balassa János nem adhatta át az iratait, mert időközileg a haditörvényszék rendeletére börtönbe vettetett.

Virozsil a jelentést csak november 3-án terjesztette fel Geringerhez, mert közben az igazolási eljárás is elrendeltetett, melyet a senátussal együtt le is folytatott s az erről szóló terjedelmes beszámolót is csatolni látta helyesnek. Tisztázandó volt, kik írták alá a forradalmi kormányhoz intézett hódoló feliratot (Huldigungsadresse). Az igazoló jelentéseket írásban kellett mindenkinek benyújtania, melyek aztán a cs. kir. haditörvényszékhez is megküldettek a purifikáló eljárás céljaira. 1849. október 20-án kimondatott, hogy a magyar nyelv ismeretének hiánya miatt 1848-ban nyugdíjazott egyetemi tanárok állásaikba visszahelyezendők, a tanárokat pedig – úgy a ténylegeseket, mint a nyugalmazottakat – igazoló eljárás alá kell vonni. Ez az eljárás (purificatio) kiterjesztetett az egyetem egész személyzetére, le az állatorvosi tanintézeti suhanc lovászgyerekekig.

Virozsil az összes egyéneket bűnösségük foka szerint három osztályba sorozta. Azok a bűnösök, akik szegénységi bizonyítványt mutattak fel, a kapott rendelkezéshez képest fizetésük egyharmadát kapták, minek következtében előfordult, hogy a másod- és harmadfokú bűnösök pénzhez jutottak, a kisbűnös első fokúak pedig nem, amiért az előbbieket kigúnyolták a jómódúakat.²

A teljes egyetemi személyzetre kiterjeszkedő, osztályozva minősítő „bizalmas” táblázatból, az orvosi facultás tagjaira vonatkozó jellegzőbb részeket közöljük a következőkben:

¹ Forrás: Győry Tibor: Az orvostudományi kar története 1770–1935. Bp. 1936. Pázmány Péter Tudományegyetem. (A Pázmány Péter Tudományegyetem története 3.) pp. 492–498.

A szerző által felhasznált források:

Linzbauer: Codex III/5. 920., 926., 931., 932., 943., 945.

Gyógyászat, 1867. p. 455.

MOL Közokt. 1848. Fons. 9. Pos. 195.

MOL Közokt. 1848. Fons. 8. Pos. 205.

MOL Orvokari. 1848. Pos. 144., 154.

MOL Orvokari. 1848. Pos. 161.

Szentpétery Imre: A bölcsészettudományi kar története. Bp., 1935. p. 382.

² MOL Geringeri iratok 3981:1849.

„Birly, Csausz, Zlamál, Rupp tanárok megannyian: I. osztályzat.

Schordann: loyalis, hű érzelmű („wohlgesinnt”).

Gebhardt: I. oszt., dícséretesen válik ki.

Bugát, volt egészségügyi főnök: III. oszt., erősen terhelt. Kezdetől fogva buzgó túlzója az egyoldalú magyar törekvéseknek. A márciusi események óta minden politikai tüntetés meleg részvevője. Tagja az uralkodó politikai kluboknak... A forradalmi kormányt Szegedre követte, eddig nem került elő.

Sauer, a királyság volt orsz. főorvosa az első magyar ministerium alatt: II. oszt., compromittálva a forradalmi párt iránti túlhevesen kimutatott rokonszenve, valamint népszerűségkeresése, a lázongó ifjúsággal való barátkozása s ehhez intézett nyilvános beszéde által, melynek orsz. főorvosi állását látszik köszönhetni. Amikor aztán tudtán s akaratán kívül ettől az állástól elmozdított, nyilván ekkor ráeszmélhetett „a haza boldogítására”, miért is politikai érzelmei ma már alig kétesek.

Balassa, volt kari igazgató: II. oszt. A bukott politikai és vallási párthoz kezdetől fogva fennállott benső kapcsolatai és érzelmei miatt erősen gyanús. Debreceni (bár állítása szerint hivatalos) útja, hivatali önkényeskedései, nem előnyösen ismert s általa egyetemi szolgálatba becsusztatott egyének előretolása és pártfogolása, a forradalom ügyével való rokonszenvezése, terhére szólnak. Egyébként mint orvos és operateur nagyhírű és kiváló tagja az egyetemnek.

Nendtvich, az ipari iskolából lépett elő egyetemi tanárrá. Szóval és tettel, nyíltan hirdetett radikális-demokratikus, illetve forradalmi érzelmei miatt Windischgraetz hg. által is kérdőre vonatott. A forradalmi kormány által történt kinevezése óta sem változtak érzelmei s a hirhedt politikai klubokkal, melyekben mint szónok kiváló szerepet játszott, most is összeköttetést tart fenn. A bukott kormány menekülése után ő is eltűnt s csak nemrég tért vissza állítólag szabadsági utazásáról, melyet (politikailag hasonló érzelmű) apjához tett Pécsre. Tehetséges s épp ezért annál veszélyesebb egyén, amennyiben a közvélemény nyomán ismertetett jellemzése közelebbi kivizsgálás esetén is valónak bizonyulna.

Arányi: II. oszt., jöllehet saját bemondása szerint nem írta alá a hódoló feliratot, mégis részvétele a politikai tüntetésekből, a lázongó ifjúsággal való barátkozása, az ezekkel végzett gyakorlatoztatás, s egyéb feltűnő cselekedetei meglehetősen gyanússá teszik őt a forradalmi párttal való bensőséges rokonszenvezésre, avagy ha mindez – saját írásbeli vallomása szerint – csak az ifjúság javára felvett álarc lett volna, ez esetben ravasz színlelés (Heuchlerei) és politikai szélhámosság (Charlatanerie) terheli őt, ami jellemének épp oly kevésbé válik becsületére, mint az imént vázolt magatartásának mentségére.

Lippay Gáspár helyettesítő tanár: I. oszt.

Schoepf rk. tanár: III. oszt. Nendtvich-hel azonos magatartású egyén, ettől csak annyiban különbözik, hogy a forradalmi kormányval való menekülése óta még nem került elő, hogy igazolásával – a többiekhez hasonlóan – teljes ártatlanságban tüntesse fel magát.

Bräuer rk. tanár: A feliratot – igaz, hogy akkor távol volt – nem írta alá, de egyébként is loyalis és hű érzelmű.

Nedelko és Stockinger rk. tanárok – I. oszt.

Wagner rk. tanár – távol volt, tehát a feliratot nem írta alá, azonban a márciusi eseményekkel és a forradalmi párttal szemben sok rokonszenvet mutatott.

Jacobovics rk. tanár: II. oszt. Forradalmi párthoz összeköttetések és rokonszenvek fűzték.”

Nyugalmazott tanárok: Reisinger, Weleczky, Tognio, Sangaletti, Polyánkay, mind lojálisak és hű érzelműek. (Togniohoz még ezt a szót is odaírták: „mit Auszeichnung”, s ebben ezt a bécsi embert csak az egyedüli magyar Gebhardt múlta felül „mit rühmlicher Auszeichnung”).

Az asszisztensek közül Kovács Sebestyén Endre a III. osztályzattal minősített, mert részt vett a hódoló feliratot megfogalmazó tanácskozásban, a márciusi napokban feltűzte az ifjúságot s a forradalmi párt körül szerzett érdemeiért egy eddig nem létezett, számára szervezett 1500 forinttal javadalmazott egyetemi titkári állással bőségesen jutalmaztatott. Lenhossék József,

Gerenday József, Galambos Márton és Szabó Alajos (későbbben egyetemi tanárokká lett) asszisztensek I. osztályzatot nyertek. (Szabó különösen megérdemelte ezt az osztrák I-t, mert Zlamál Vilmosnak lett feljelentője, árulója és megrágalmazója.) Markusovszky Lajos III-t kapott osztályzatul.

Feltűnően kedvezőtlen személyi leírást kapott az egyetemi könyvtár igazgatója s egyben az Akadémia titoknok, Toldy Ferenc, az orvosi kar volt rk. tanára, „kinek politikai érzelmeiben nem mindig lehet megbízni”, amit azért említünk itt külön, mert csodálatosképp nemsokára az osztrák kormány magyarországi bizalmasa, confidense lett.

Virozsilnak az egyetemi senatus hozzájárulásával összeállított eme classificatiója, mely – mint láttuk – a hallomásból vett adatokat sem hagyta figyelmen kívül, nemcsak az egyetemen, hanem az Újépületben székelő katonai törvényszék előtt 1850-ben megindított purificatiós eljárás alapjául is szolgált.

A három legsúlyosabban vádolt egyén nyugdíjától is megfosztott; Bugát, Schoepf és Nendtvich kitért az igazoló vizsgálat alól; a két előbbi csak hosszabb idő eltelte után került elő, de Bugát a tanszékét vissza nem kapta, nyugdíjától is megfosztott. E tanszéket, a sebészek részére rendelt elméleti orvostan katedráját, rendkívüli tanárként Diescher Jánossal, a kémiaét pedig a magyar uralom által felmentett Sangalettivel töltötték be; Schoepf hazafias lelkesedésében a magyar Merei nevet vette fel és Manchesterbe menekült ki, ahol gyermekkórházat alapított, de nemsokára meg is halt. Arányi és Balassa fel voltak függesztve, az utóbbi egy időn át kaszárnyabörtönben elzárva; mindketten hónapokon át nem taníthattak, miközben Balassát Stockinger helyettesítette, míg Arányi tárgyának előadása szünetelt.

Az általános kórtan és gyógyszer-tan tanszéke Wagner János kiemelésével visszaszállott Togniora, akit egyúttal a dékáni teendőkkal bízott meg az osztrák kormány, amely tisztet, 1854. november 9-én bekövetkezett halálát rövid idővel megelőző betegségéig látta el, hogy aztán a Virozsilék által a még Tognionál is előnyösebben minősített Gebhardt Ferenc vegye át 1860-ig, a magyar provisorium beköszöntéig. Végleges betöltésére várt a szemészet is s az új rendszernek ugyancsak első teendői közé tartozott az első magyar minisztérium által elmozdított s a bécsi kormány által Fabini halála után helyettesítéssel megbízott Lippay Gáspárt 1850. július 23-án „végleges, rendes tanár”-rá kinevezni.³ Hogy mi alapon nyerte el Lippay a tanszéket, erre kinevezésének aktája pontos választ ad. Lojális érzelmeinek („loyale Gesinnung”) és a hatalmon levő törvényes („rechtmässige”) kormányhoz való ragaszkodásának figyelembevételével, az egyetemi tanáccsal és a magyarországi teljhatalmú cs. biztossal egyetértve, az előírt pályázat mellőzésével neveztetett ki Lippay a szóban forgó tanszékre, „melyre méltóbb egyén alig is akadhatna”. 1874-ig működött Lippay a pesti egyetemen, de ez a negyedszázad tudományos téren semmiképp sem igazolta „méltó” voltát.

„Tanárkodása olyan korszakot jelentett a szemészet tanítása történetében, melyre nem esik jól visszatekinteni... Szakmájában nem volt a feladatához való képzettsége.”⁴

Arányi 1850. március 29-én helyeztetett vissza állásába s kezdhette meg szünetelő kórbonctani előadásait, fizetését is csak ezen időtől kezdve kapta meg⁵ „az igazolási eljárás előreláthatólag nem kedvezőtlen eredményének feltételezésében”.

Balassa 1850. szeptember 25-én helyeztetett szabadlábra és nyerte vissza tanszékét. Bűne az volt, hogy 1848. október 11-én levelet írt Kossuthnak, melyben két magyar cs. kir. tisztet ajánlott valamely különleges megbízatásra. Emiatt Balassa hivatalától felfüggesztetett s a katonai törvényszék három havi kaszárnya-börtönre ítélte őt, ez a büntetés azonban Haynau előterjesztésére kegyelmi úton részben elengedtetett. Geringer pedig 1850 februárjában – a purificatio kedvező eredményének feltételezésében – hivatalába visszahelyezendőnek ítélte. Az

³ Min. Konferenz 2518:1850.

⁴ Id. Imre József szavai. (Bartók Imre: A szemorvoslás és a szemorvosi tudomány története Magyarországon. = Gyógyászat, 1931. p. 411. skk. és klny.

⁵ MOL Budai helytartóság 5662:1850, 11.410:1850.

igazoltatási eljárás azonban nem igazolta teljesen Balassát, úgy hogy végleges elbocsátása a pesti katonai törvényszéktől tétetett függővé. Geringer közbelépett a katonaságnál is, de sikertelenül. Az igazgató bizottság szótöbbséggel hozott elutasító ítéletét három vádpontra alapította: 1. az említett levelet Balassa Kossuthoz csakugyan megírta, 2. a felkelők javára tábori orvosokat kiképzését szolgáló tanszék sürgős felállítását kezdeményezte, 3. orvoskari igazgatói állását a „rebellisek” uralma idején is megtartotta. A katonai törvényszék most már csak a legfelsőbb kegyelemtől kívánta függővé tenni a továbbiakat, de újra kidomborította mindazt, ami Balassa ellen szól, mire az államügyész különvéleményt adott be, s Balassa eltévelyedéseit („Verirrungen”), miként Geringer is, sokkalta enyhébb színben tüntette fel; mindketten abbeli meggyőződésüknek adtak kifejezést, hogy ezek Balassának egyébkénti magatartásával és érdemdús működésével teljes engesztelődést nyertek, amennyiben a Kossuthoz írt levele miatt már kiállotta a börtönbüntetést s újra alkalmaztatásra érdemesnek ítéltetett. A felkelők orvosi ápolásáról való gondoskodása humanitásból történt, mert ugyanily segítségben a császári tisztet is részesítette, amiért Windisch-Grätzről dicséretet s a tiszt kartól hálairatot kapott. Hogy a rebellisek érdekében többet nem tett, az kiderül a magyar forradalmi lapok szemrehányásaiból s heves támadásaiból, melyek szerint Windisch-Grätz alatt a császáriakat sokkalta gondosabban ápolta, mint a felkelőket. Ami a kari igazgatói tisztet illeti, ezt 1848-ban oly időben nyerte el, amikor a magyar kormány még törvényesen elismert volt, a forradalmi kormánytól azonban sem előrelépést, sem fizetést nem fogadott el, annak esküt sem tett. Mint kari igazgató azért nem szűnt meg tovább is működni, mert megmenteni igyekezett az egyetemnek reája bízott értékeit. Balassa végleges elmozdítása a tanszékétől érzékeny, sőt pótolhatatlan veszteséget jelentene az egyetemnek s a tudománynak. A közoktatásügyi miniszter maga is kíváncsi volt Balassa rehabilitálására s az igazoló bizottság által ráért hivatalvesztés-büntetésnek legfelsőbb kegyelem útján való elengedését hozta javaslatba, amit Ferenc József teljesített is.⁶

Zlamál Vilmos, aki tanítványaiból nemzetőri századot alakított, két esztendeig fel volt függesztve állásától és családjával együtt hihetetlen zaklatásoknak kitéve, úgy a katonai törvényszék, mint Prottmann auditor és zsandárai részéről.⁷

Mindez már a Bach-rendszer és Thun Leo gróf közoktatásügyi minisztersége alatt történt.

⁶ Min. Konferenz 3191:1850

⁷ Györy Tibor: Emlékezés Morvai Zlamál Vilmosra. (Közlemények az összehasonlító élet- és kórtan köréből. XXII. köt.)